

UDK:314.745:314.8](497.5)''1991/2002''
 314.8:314.745](497.5)''1991/2002''
 Izvorni znanstveni rad
 Primljeno: 15. 11. 2002.
 Prihvaćeno: 28. 11. 2002.

ROKO MIŠETIĆ

Institut za migracije i narodnosti, Zagreb

Utjecaj prisilnih migracija na promjenu biološkog sastava stanovništva – primjer Sisačko-moslavačke županije

SAŽETAK

U radu se analizira utjecaj prisilnih migracija na promjenu dobne strukture stanovništva na primjeru Sisačko-moslavačke županije. Više od polovine površine te županije bilo je okupirano u Domovinskom ratu (1991.–1995.). Cilj rada bilo je pokazati presudan utjecaj prisilnih migracija na negativnu promjenu biološkog sastava stanovništva. U tu svrhu napravljena je usporedna analiza podataka o dobno-spolnoj strukturi iz popisa 1991. i 2001., te su dodatno upotrijebljeni i drugi izvori (Baza podataka Uprave za prognanike, povratnike i izbjeglice Ministarstva za javne radove, obnovu i graditeljstvo). Analize su potvrdile da su prisilne migracije tijekom Domovinskog rata imale najveći i presudan utjecaj, kako na ukupna negativna demografska kretanja, tako i na biološki sastav stanovništva. To se jasno očituje u drastičnom pogoršanju dobnog sastava stanovništva Sisačko-moslavačke županije, zbog čega je izgledna daljnja depopulacija tog prostora

KLJUČNE RIJEČI: prisilne migracije, stanovništvo, biološki sastav stanovništva, Sisačko-moslavačka županija

Uvod

Važnost biološkog sastava za sadašnji i budući razvoj stanovništva i gospodarski razvoj nekog prostora očituje se u činjenici da iz njega »proizlaze ključni kontingenti stanovništva kako za biološku reprodukciju (fertilni kontingent), tako i za formiranje radne snage (radni kontingent)« (Wertheimer-Baletić, 1999: 336). Rezultanta odnosa prirodnoga i mehaničkoga kretanja stanovništva u uvjetima stabilnog ekvilibrija prirodnih i društvenih činilaca koje često nazivamo i normalnim razvojnim uvjetima, predstavlja okosnicu razvoja populacije dijela ekumene. Značajno narušavanje takva razvoja i prijelaz iz laminarnoga u turbulentno kretanje mogu izazvati samo prirodne katastrofe (poplave, potresi, epidemije i sl.) ili društvene krize (gospodarske krize, ratovi i sl.) (Mišetić, 2001: 43). Demografske se promjene, uvjetovane najbrutalnijim oblikom društvene krize – ratom, prema Živiću (2000) mogu definirati i vrednovati kroz:

1. *čisti demografski gubitak*, odnosno smanjenje nataliteta zbog rata,
2. *stvarni demografski gubitak*, kojega čine izravni ratni gubici (poginuli vojnici i civili) te vanjska migracija zbog ratnih aktivnosti,
3. *dinamičko-strukturne demogeografske posljedice rata*, poput poremećaja u dobno-spolnoj, etničkoj i drugim strukturama stanovništva, i
4. *regionalni (prostorno-geografski) aspekt demogeografskih posljedica rata*.

Ratni vihor potaknut velikosrpskom agresijom na Republiku Hrvatsku na kraju prošloga stoljeća nije mogao zaobići prostor Sisačko-moslavačke županije. Iz spektra negativnih posljedica ratnih djelovanja svakako su najbolnije i najveće one koje izravno uzimaju ljudske živote. U Domovinskom je ratu sa županijskog prostora na »hrvatskoj strani« smrtno stradalo 1.477 stanovnika odnosno 604 vojnika i 873 civila (Živić, 2000: 172), a za »srpsku stranu« se podaci još istražuju. Iako nepotpuni, govore nam da izravni ratni gubici nisu poprimili katastrofalne razmjere. Za drugu se sastavnicu stvarnih demografskih gubitaka (vanjska ili prisilna migracija stanovništva) to nikako ne može reći. Svoja je ognjišta prisilno tijekom rata napustilo oko 120.000 stanovnika Sisačko-moslavačke županije, što čini gotovo polovinu popisom 1991. godine registriranih stanovnika u zemlji (243.957 stanovnika). Da stanje bude još složenije, osim tako velikog broja »autohtonih« prisilnih migranata, ratna zbivanja na prostoru susjedne Bosne i Hercegovine su tijekom devedesetih godina prošlog stoljeća potaknula imigrantski val (oko 10.000 izbjeglica) »alohtone« prisilnomigracijske sastavnice na prostor Županije. Međutim, takva vrsta i obujam migracija na prostoru Republike Hrvatske, a samim time i Sisačko-moslavačke županije, nije novost. Nepovoljan geopolitički položaj ponajvećma je razlogom burne prošlosti obilježene mnogim ratovima koji su sa sobom nosili i pošast prisilnih migracija. (Više o tome vidi u: Stola, 1992; Crkvenčić, 1998).

Na kraju ove uvodne prisilnomigracijske skice županijske populacije valja naglasiti da se u svoje domove do danas vratila tek polovina izgnanog pučanstva (oko 60.000 stanovnika). Rezultat toga je duboki poremećaj biološke strukture stanovništva, čime se ovaj rad i bavi.

Metodološke napomene

Popis stanovništva 1991. proveden je metodom *de iure*, pri čemu su stalni stanovnici jednog naselja sve osobe koje su izjavile da u tome mjestu stalno stanuju, neovisno o tomu jesu li u kritičnom trenutku (31. ožujak u 24.00 sati) bile u naselju prisutne ili su zbog nekih razloga iz njega bile privremeno odsutne. Nadalje se ukupno stanovništvo dijeli na kontingente: stanovništvo u zemlji i stanovništvo u inozemstvu.

Za razliku od prethodnoga, popis stanovništva 2001. godine proveden je metodom *de facto* kod koje se ukupno stanovništvo utvrđuje vremenskim kriterijem prebivanja u naselju stanovanja bez obzira na državljanstvo popisivane osobe. Vremenska granica od godine dana prebivanja ili izbivanja iz mjesta stanovanja tako postaje odrednicom prema kojoj se osoba smatra ili ne smatra stanovnikom naselja.

Budući da ćemo se u ovom radu služiti usporedbama dobno-spolnog sastava stanovništva Sisačko-moslavačke županije 1991. i 2001., a nismo u mogućnosti rabiti podatke obaju popisa prilagođene jednoj od popisnih metoda, zanemarit ćemo pogrešku jer se ona, prema našoj procjeni, u razlici ukupnog broja stanovnika Županije u popisu 2001. izravnom usporedbom javlja u iznosu manjem od 2%.

Osnovna demografska obilježja prijeratnog stanovništva Sisačko-moslavačke županije

Rezultati popisa stanovništva 1991. godine potvrdili su nastavak negativnih demografskih kretanja unutar populacije nastanjene na prostoru današnje Sisačko-moslavačke županije zabilježene prvi put nakon Drugoga svjetskog rata, u međupopisnom razdoblju 1971.–1981. Depopulacijski se trend ne samo nastavio, nego i intenzivirao. Tako se županijsko stanovništvo, sa 258.643 popisanih žitelja 1971., naprije 1981. smanjilo na 255.292, a 1991. na 251.332.¹ Raščlamba općega ili ukupnoga kretanja županijskog stanovništva (1981.–1991.) na njegove sastavnice (prirodno kretanje i migracije) pokazuje njihovu izrazitu niveliranost. Naime, od 3.960 manje popisanih stanovnika 1991. u odnosu na 1981. prirodno smanjenje ili pad sudjeluje sa 1.988 manje živorođenih od umrlih stanovnika, dok je Županiju kao mjesto svog prebivanja u istom razdoblju napustilo 1.972 stanovnika. Stavimo li te pokazatelje u odnos, dolazimo do zaključka da je županijsko stanovništvo u međupopisnom razdoblju 1981.–1991. obilježilo *izumiranje* kao najgori od ekzodusnih tipova općega kretanja stanovništva.² Naravno, zbog dvosmjerne kauzalnosti općega kretanja i biološkog (kao bazičnog) sastava stanovništva nekog naseljenog prostora, dobno-spolna struktura županijske populacije 1991. na sebi nosi ožiljke negativnih demografskih procesa. Posljedice Drugoga svjetskog rata i poraća uzrokovale su spolni debalans stanovništva Sisačko-moslavačke županije, tako da je opći koeficijent feminiteta 1991. iznosio 1,071, odnosno na tisuću muškaraca Popis je evidentirao 71 ženu više. Rezultati analize druge sastavnice biološke strukture stanovništva, dobno sastava, također pokazuju negativne značajke. Izdvajanjem triju velikih (glavnih) dobnih skupina: mladog (do 19 godina), zrelog (od 20 do 59 godina) i starog stanovništva (60 i više godina) utvrđeno je da je Županiju 1991. nastanjivalo 24,9% mladoga, 54,8% zrelog i 18,8% starog stanovništva,³ što nam govori da je obilježje dobnog sastava⁴ *starost*, s indeksom starenja 0,8. Analiza dobno-spolne strukture prema starosnim petogodištima poslužit će nam za upotpunjavanje slike biološkog sastava prijeratnog stanovništva Sisačko-moslavačke županije.

Promatrajući dobno-spolnu piramidu županijskog stanovništva 1991. možemo je svrstati u tzv. okljaštreni konstriktivni tip, karakterističan za ostarjelu populaciju. Na njoj se vrlo jasno očituju ožiljci Drugoga svjetskog rata (izraziti spolni debalans dobnih skupina iznad 70 godina te smanjenje udjela obiju populacija starosne dobi 45–49 godina zbog smanjenog nataliteta u doba rata). Činjenica da je proces depopulacije i starenja županijskog stanovništva ušao u zrelu fazu vidi se u opadajućem trendu udjela mladog stanovništva (i muškog i ženskog) krećući od dobne skupine 15–19 prema dobnoj skupini 0–4 godina starosti. Taj, ionako slabo perspektivan demografski prostor, velikosrpska je agresija 1991. gurnula na sam rub demografske besperspektivnosti.

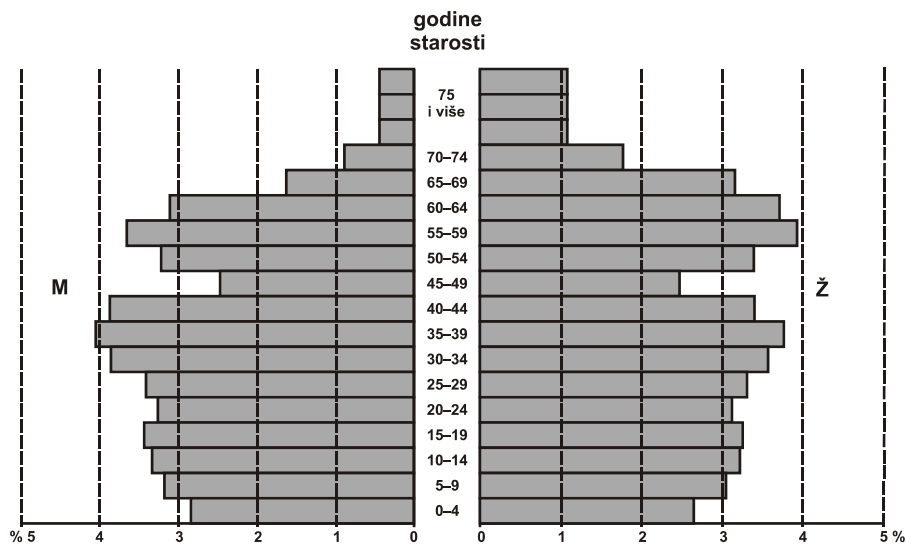
¹ Indikativna je činjenica da se od prvog popisa 1857. do 1971. gubitak stanovništva na promatranom prostoru javljao samo u razdobljima obilježenim ratovima.

² O tipizaciji općega kretanja stanovništva više vidi u: Friganović (1990: 101–102).

³ Razliku do 100% čini stanovništvo nepoznate dobi.

⁴ O postupku vrednovanja dobnog sastava stanovništva više vidi u: Klemenčić (1990: 74).

Slika 1: Sastav stanovništva Sisačko-moslavačke županije prema dobi i spolu 1991.

Migracijska kretanja tijekom rata

Agresija na Republiku Hrvatsku, započeta 1991., vrhunac doseže 3. siječnja 1992. (dan nakon potpisivanja »Sarajevskog primirja«) sa 1.074 okupiranih naselja (Šterc i Pokos, 1993: 317). Prostor Sisačko-moslavačke županije zbog svoga geografskog smještaja i narodnosne strukture nikako nije mogao biti izuzet iz tih zbivanja. Agresija je Županiju podijelila na slobodni sjeverni i okupirani južni dio. Okupirano je bilo više od pola teritorija i čak 310 naselja (od ukupno 456) ili 68,0% u kojima je 1991. godine popisano 117.680 ili 46,8% županijske populacije.

Rat je odnio mnogo ljudskih života. Ipak, gledano očima hladnih demografskih podataka, možemo ustvrditi da izravni ratni gubici u Domovinskom ratu nisu poprimili katastrofalne razmjere.

Međutim, druga sastavnica stvarnih demografskih gubitaka, prisilne migracije, poprimaju više nego katastrofalne razmjere. Vremenski tijek ratnih događanja (uvod – agresija – okupacija – primirje – oslobađanje) imao je odraz u vrsti te, posebice, intenzitetu prisilnih migracija.

Ratna uvertira, uprizorena u »događanju naroda« i »balvan revoluciji«, nagnala je na trajno preseljenje s prostora Sisačko-moslavačke županije, prema nekim procjenama, oko 5.000 ljudi (detaljnije vidi u: Šterc i Mišetić, 1999).

Glavni udar migracija pod prisilom ili prisilnih migracija u užem smislu⁵ dogodio se tijekom agresije (1991.–1992.) kada je svoje domove s okupiranih prostora morao

⁵ »Pod prisilnim migracijama podrazumijevamo migraciju pri kojoj osoba mora migrirati i nema mogućnosti izbora. Pri tome, Petersen pravi razliku između 'migracije pod prisilom' ili prisilne migracije u užem smislu (gdje čovjek mora migrirati i nema mogućnosti da sam odlučuje o tome da li će migrirati ili ne) i

napustiti 46.391 uglavnom nesrpski (većinom hrvatski) stanovnik Županije.⁶ Maksimalan broj prisilnih migranata u užem smislu zabilježen je sredinom 1994. kada je broj prognanika, dakle onih koji su ostali u zemlji, bio 41.156, a hrvatskih izbjeglica u inozemstvu 8.635, što daje broj od 49.791 prisilnog migranta. Taj podatak pokazuje da i tijekom primirja i privremenog nadgledanja okupiranog prostora od strane međunarodnih vojnih snaga (UNPROFOR-a) nije prestalo protjerivanje sa zaposjednutoga županijskog prostora.

Burne 1992., »tek što je došlo do djelomičnog prekida ratnih sukoba i zaustavljanja prognaničkih zbjegova, započinje 'stampedo' izbjeglica iz susjedne ratom zahvaćene Bosne i Hercegovine« (Domini, 1999: 336). Kulminacija prognaničko-izbjegličke krize u Sisačko-moslavačkoj županiji dogodila se naredne, 1993. godine. Pored 25.530 već smještenih prognanika trebalo je iznaći prostora i mogućnosti za smještaj 11.188 izbjeglica iz susjedne države.

Prekretničke 1995. vojno-redarstvenim akcijama »Bljesak« i »Oluja« oslobođen je cjelokupni prostor Sisačko-moslavačke županije. Naravno, i ta završna etapa rata na promatranim prostorima, pored toga što je stvorila preduvjete za povratak prognanika, potaknula je novi val prisilnih migracija. Netom prije i tijekom oslobodilačkih akcija, na inicijativu svog vojnog i političkog vrha, velika većina srpskog stanovništva napušta bivši okupirani prostor prije nego su hrvatski vojnici i redarstvenici stupili na njega. Zbog toga smo te prisilne migracije svrstali u kategoriju prisilnih migracija u širem smislu, koju čine raseljene osobe (uglavnom srpske narodnosti) čiji se broj sredinom 1996. popeo na 70.648.

Sublimirajući prisilne migracije stanovništva Sisačko-moslavačke županije dolazimo do zaključka da je u njima nedragovoljno sudjelovala polovina prijeratnog stanovništva popisano 1991., a kategoriziranog kao »stanovništvo u zemlji«.

Poslijeratne migracije do popisa stanovništva 2001.

Nakon oslobađanja okupiranog prostora, kako je već istaknuto, stvoren je osnovni preduvjet povratka prognanog stanovništva. Zatečeno stanje, odnosno stupanj oštećenosti obiteljskih kuća, zgrada, infrastrukturnih i gospodarskih objekata te miniranost prostora, odredili su njegov tempo. Dodatno usporavanje procesa povratka uvjetovalo je višegodišnje izbjivanje iz svojih domova te prilagodba novim sredinama poglavito mlade populacije.

No usprkos svemu, na bivše okupirano područje Sisačko-moslavačke županije su se do sredine 2000. vratile 52.922 osobe. Od toga je broja bilo 30.415 prognanika i izbjeglica. Usporedimo li taj podatak s najvećim brojem prognaničko-izbjegličkoga kontingenta, 49.791 (sredina 1994.), uviđamo da se vratilo 61,1% migranata pod prisilom.

Povratak raseljeničkoga kontingenta intenzivirao se nakon konačnog završetka rata u Hrvatskoj (reintegracijom hrvatskog Podunavlja) 1997. Njih se, bilo samoinicijalno

'prisilne migracije' (ili prisilne migracije u širem smislu), kad osoba koja bi trebala migrirati ipak ima neke mogućnosti da odluči hoće li migrirati ili ne« (Wertheimer-Baletić, 1999: 304).

⁶ Podatak se odnosi na zbroj prognanika, 32.484, i hrvatskih izbjeglica u inozemstvu, 13.907, sredinom 1992.

tivno ili organizirano, do sredine 2000. vratilo 22.507, što čini manje od trećine (31,9%) njihova maksimalnog broja (70.648 osoba sredinom 1996.). Znajući podatak da istodobno s podnesenim zahtjevom na povratak čeka njih 4.356, možemo ustvrditi da je kulminacija povratka raseljeničkoga kontingenta prošla te da stopa njihova povratka neće ni približno doseći stopu povratka prognaničko-izbjegličkoga kontingenta.

Osim povratničkoga kontingenta, u Županiji su još u razmjerno velikom broju zbrinute i protjerane osobe iz Bosne i Hercegovine. Premda ih je službena statistika sredinom 2000. pobrojala 1.813 u statusu, valja istaknuti da njihov broj trebamo uvećati za 10.482 osobe koje su ili izgubile ili nikad nisu ni imale službeni status izbjeglice. Za pretpostaviti je da veliku većinu izbjegličkoga kontingenta čine osobe hrvatske narodnosti koje imaju vrlo male izgleda za povratak (bar u skoroj budućnosti) svojim domovima, te je logično pretpostaviti da će oni svoja privremena boravišta pokušati pretvoriti u trajno mjesto življenja.

Rezimirajući podatke o broju povratnika dolazimo do zaključka da se za gotovo pet godina od oslobađanja okupiranog prostora u Županiju nije vratila niti polovina (52.922) prisilnih migranata. Tu činjenicu donekle kompenziraju izbjeglice iz Bosne i Hercegovine, ali ni one ne mogu značajnije poboljšati ionako lošu demografsku sliku Sisačko-moslavačke populacije.

Popis stanovništva 2001. – demografske posljedice rata

Dosadašnja nam je analiza prisilnih migracija ukazala na rezultantu promjene broja stanovnika Sisačko-moslavačke županije u međupopisnom razdoblju 1991.–2001. Tako nam rezultati popisa 2001. govore o ukupnom broju od 185.387 stanovnika. Premda taj broj obuhvaća izbjeglice i privremeno prisutne u županijskim naseljima, on ipak ne pokriva ni tri četvrtine (73,8%) ukupnog stanovništva Županije popisnog 1991. Približimo li se metodološki najmanjoj pogrešci usporedbe ukupnog broja stanovnika (usporedba ukupnog stanovništva 1991. i svih stanovnika naselja popisa 2001. – 183.685), razlika se povećava za još 0,7%. Usporedimo li apsolutne vrijednosti tih dvaju pokazatelja, uviđamo da veliku većinu manjka od 67.647 stanovnika 2001. čine rezultati prisilnih migracija u zadnjemu međupopisnom razdoblju. Ti su rezultati utjecali na povećanje negativnoga migracijskog salda za oko 30 puta u odnosu na međupopisno razdoblje 1981.–1991., dok se negativno prirodno kretanje gotovo učtverostručilo.

Negativni demografski trend, zabilježen u međupopisnom razdoblju 1981.–1991., jasno je vidljiv i na slici prirodnoga kretanja. Njegovo intenziviranje zbog ratnih zbivanja, u obliku stvarnih demografskih gubitaka, jasno se zrcali na desnoj strani slike (slika 2). Razmjerno velik skok obaju stopa (i nataliteta i mortaliteta) 1996. u odnosu na 1990. posljedica je velikog smanjenja baze (broja stanovnika) na kojoj se stope računaju. I dok se stopa mortaliteta polako iz godine u godinu spušta prema prijeratnim vrijednostima, zabrinjavajuća je činjenica da se stopa nataliteta, nakon kompenzacijskog povećanja dvije godine nakon oslobađanja, nažalost spušta brže od stope mortaliteta, te je 2000. zabilježena najniža negativna stopa prirodnoga kretanja stanovništva Sisačko-moslavačke županije od čak -4,5%.

Slika 2: Prirodno kretanje stanovništva Sisačko-moslavačke županije u državi u razdoblju 1981.–1990. i 1996.–2000.⁷

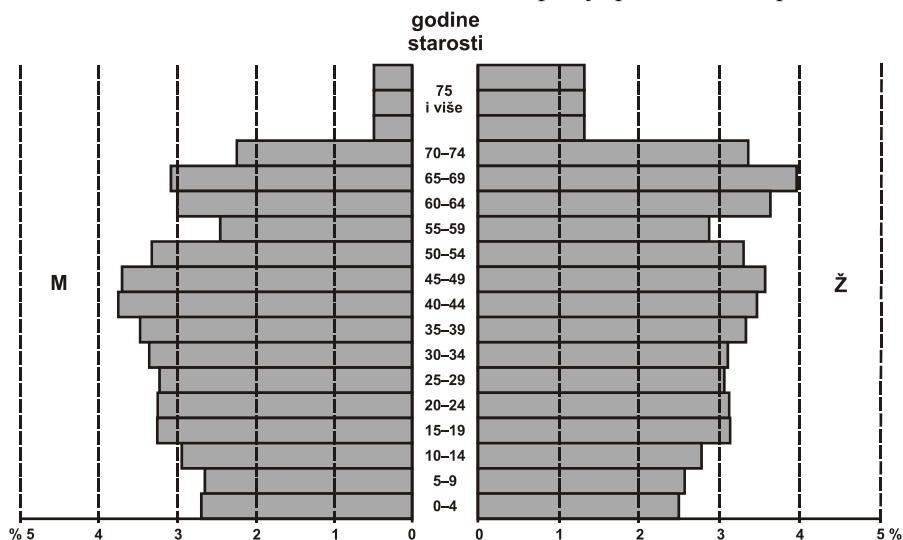
Razloge za takve stope nataliteta i mortaliteta valja svakako tražiti u međuovisnosti prirodnoga kretanja i biološke strukture stanovništva, što je sve uzrokovano ponajprije prisilnim migracijama. Tako su se negativne stope prirodnoga kretanja u našem slučaju nažalost još jednom potvrdile kao dobar indikator negativnih promjena i u biološkoj strukturi županijskog stanovništva. Uspoređujući udjele velikih dobnih skupina ukupnog stanovništva Županije 1991. i 2001. (mlado 22,6%, zrelo 52,4% i staro 24,7%) uočavamo porast staroga za 5,9% na štetu zrelog i mladog stanovništva. Ako smo za 1991. rekli da je proces starenja ušao u zrelu fazu, onda nam indeks starenja županijskog stanovništva 2001. ($X_s=1,1$) govori da je stanovništvo Sisačko-moslavačke županije zašlo u duboku starost, a nažalost neka svjetlija demografska budućnost se ne nazire. (Inače, demografske teorije tumače da je populacija ušla u fazu starenja kada njezin indeks starenja dosegne vrijednost 0,4.)

Usporedimo li dobno-spolne piramide županijskog stanovništva 1991. i 2001., jasno uočavamo smanjenje udjela svih dobnih skupina mlađih od 40 godina te značajan porast starog stanovništva (dobne skupine iznad 65 godina). Objašnjenje tako drastična

⁷ Za broj stanovnika Sisačko-moslavačke županije u državi 1996., koji nam je nužan za računanje stopa nataliteta i mortaliteta, prihvatili smo procjenu od 159.510 iz Tablice prisutnog stanovništva Hrvatske prema županijama sredinom godine od 1991. do 1998. (Akrap, Gelo, Grizelj, 1999: 708), dok smo za interpolaciju broja stanovnika sredinom 2000. rabili prilagođeni broj stanovnika u zemlji 2001., dobiven odbijanjem broja stanovnika na radu i boravku u inozemstvu od broja svega stanovništva naselja popisa (183.685–3.625–2.299=177.761).

pogoršanja biološke strukture stanovništva Sisačko-moslavačke županije krije se u dobnom sastavu povratničkoga kontingenta. Usporedimo li podatke dobrog sastava povratničkoga i izbjegličkoga kontingenta s dobim sastavom županijskog stanovništva 1991., uvidamo da se u Županiju većinom vratila starija populacija (usporedbom njihovih udjela vidimo da je udio starog stanovništva u povratničkom kontingentu više nego dvostruko veći od njegova udjela u županijskom stanovništvu 1991.), dok se mlađi, radno aktivni kontingent uglavnom lakše prilagodio novim sredinama te se s obitelji ondje odlučio nastaniti. Te su se činjenice posebno negativno odrazile na dobnu strukturu županijskog stanovništva 2001., dok će posljedice po njegov demografski razvoj biti i dalekosežnije.

Slika 3: Sastav stanovništva Sisačko-moslavačke županije prema dobi i spolu 2001.

Tablica 1: Dobni sastav povratničkoga i izbjegličkoga kontingenta 2. svibnja 2002.

Skupina	Dobne skupine						Ukupno	
	0-19		20-59		60 i više			
	aps.	%	aps.	%	aps.	%	aps.	%
Povratnici bivši prognanici	5.545	17,6	16.001	50,7	9.992	31,7	31.538	100,0
Prognanici preostali za povratak	224	17,5	585	45,7	471	36,8	1.280	100,0
Povratnici bivše raseljene osobe	2.426	9,1	11.688	43,9	12.537	47,0	26.651	100,0
Raseljene osobe podnijele zahtijev za povratak	584	14,0	2.154	51,4	1.449	34,6	4.187	100,0
<i>Ukupno povratnici</i>	<i>8.779</i>	<i>13,8</i>	<i>30.428</i>	<i>47,8</i>	<i>24.449</i>	<i>38,4</i>	<i>63.656</i>	<i>100,0</i>
Izbjegllice	2.775	22,5	5.966	48,4	3.577	29,1	12.318	100,0
<i>Sveukupno povratnici i izbjegllice</i>	<i>11.554</i>	<i>15,2</i>	<i>36.394</i>	<i>47,9</i>	<i>28.026</i>	<i>36,9</i>	<i>75.974</i>	<i>100,0</i>

Izvor: Baza podataka Uprave za prognanike, povratnike i izbjegllice Ministarstva za javne radove, obnovu i graditeljstvo

Podaci iz tablice 1 pokazuju da je dobna struktura ukupnoga povratničkoga i izbjegličkoga kontingenta, kao i skupina koja je preostala za povratak, kako ukupno tako i pojedinačno, nepovoljnija od dobne strukture ukupnog stanovništva Sisačko-moslavačke županije zabilježene popisom 2001. To se očituje u niskom udjelu dobne skupine 0–19 (mlado stanovništvo), koji se kreće u rasponu od 9,1% za »povratnike i bivše raseljene osobe« do 22,5% za izbjeglice. Također su niži udjeli i u skupini 20–59 godina (zrelo stanovništvo), a kreću se od 43,9% za povratnike i bivše raseljene osobe do 51,4% za raseljene osobe koje su podnijele zahtjev za povratak. Iz svega je vidljivo da taj kontingent dodatno pogoršava dobnu strukturu stanovništva županije.

Zaključak

Ostarjelo stanovništvo Sisačko-moslavačke županije dočekalo je rat 1991. s negativnim demografskim obilježjima, te su se umjesto promišljanja i provedbe revitalizirajućih aktivnosti u smislu poboljšanja stanja dogodila stradanja u obliku izravnih demografskih gubitaka i prisilnih migracija. Polovina županijskog stanovništva je u pet ratnih godina iskusila prognanički način života. Tako jak intenzitet nedragovoljnih migracija teško bi izdržali i mnogo stabilniji demografski prostori. Prisilne su migracije izvršile jak udar na ionako već nestabilnu županijsku populaciju, što se posebno odrazilo na njezinu biološku strukturu. Brz prelazak iz obilježja staroga u iznimno staro stanovništvo u perspektivi nudi samo daljnje jačanje depopulacije Sisačko-moslavačke županije. Povratnički kontingent ne može svojim intenzitetom, a posebice biološkom strukturom, učiniti ništa za demografsko oživljavanje promatranog prostora. Figurativno rečeno, zvono za uzbunu već se davno oglasilo, pa ako ne želimo u razmjerno skoroj budućnosti da prostor druge po veličini županije u Hrvatskoj ima anekumenska obilježja, vrijeme je za odlučnije, sustavnije i promišljenije djelovanje na revitalizaciji stanovništva Sisačko-moslavačke županije.

LITERATURA

- AKRAP, Anđelko, GELO, Jakov, GRIZELJ, Marinko (1999). »Broj prisutnog stanovništva Republike Hrvatske i županija po dobi i spolu od popisa stanovništva 1991. do 1998. godine«, *Društvena istraživanja*, Zagreb, god. 8, br. 43–44, str. 679–723.
- CRKVENČIĆ, Ivan (1998). »Hrvatski etnički teritorij i multietnički sastav Republike Hrvatske kao posljedica migracija stanovništva«, *Društvena istraživanja*, Zagreb, god. 7, br. 33–34, str. 109–125.
- DOMINI, Mirjana (1999). »Migracijski procesi uzrokovani raspadom Jugoslavije i agresijom na Hrvatsku«, *Migracijske teme*, Zagreb, god. 15, br. 3, str. 323–345.
- FRIGANOVIĆ, Mladen (1990). *Demogeografija. Stanovništvo svijeta*. Zagreb: Školska knjiga.
- KLEMENČIĆ, Mladen (1990). »Postupak vrednovanja dobrog sastava stanovništva«, *Radovi*, Zagreb, br. 25, str. 73–80.
- MIŠETIĆ, Roko (2001). *Suvremena demogeografska obilježja Sisačko-moslavačke Županije*, (diplomski rad). Zagreb: PMF.

STOLA, Dariusz (1992). »Forced Migrations in Central European History«, *International migration review*, New York, god. 26, br. 2, str. 324–341.

ŠTERC, Stjepan, MIŠETIĆ, Roko (1999). *Ciljevi i strategija demografskog razvitka Županije Sisačko-moslavačke* (studija demografskog razvitka). Zagreb.

ŠTERC, Stjepan, POKOS, Nenad (1993). »Demografski uzroci i posljedice rata protiv Hrvatske«, *Društvena istraživanja*, Zagreb, god. 2, br. 4–5, str. 305–333.

WERTHEIMER-BALETIĆ, Alica (1999). *Stanovništvo i razvoj*. Zagreb: Mate.

ŽIVIĆ, Dražen (1999). »Promjene u dinamici i razmještaju prognaničko-izbjegličkog kontingenta u Republici Hrvatskoj od sredine 1991. do sredine 1998. godine«, *Društvena istraživanja*, Zagreb, god. 8, br. 43–44, str. 767–791.

ŽIVIĆ, Dražen (2000). *Demogeografski okvir i posljedice rata protiv Hrvatske (1991.-1997.)* (disertacija). Zagreb: PMF.

IZVORI

Baza podataka Uprave za prognanike, povratnike i izbjeglice Ministarstva za javne radove, obnovu i graditeljstvo.

Popis stanovništva 1991., Stanovništvo prema spolu i starosti, Dokumentacija 882, DZS RH, Zagreb, 1992.

Popis stanovništva 2001., Stanovništvo prema prisutnosti/odsutnosti u naselju popisa, CD-ROM, DZS RH, Zagreb, 2002.

Popis stanovništva 2001., Stanovništvo prema spolu i starosti, CD-ROM, DZS RH, Zagreb, 2002.

Tablogrami rođenih i umrlih po naseljima 1981–1990., DZS RH, Zagreb.

Tablogrami rođenih i umrlih po naseljima 1996–2000., DZS RH, Zagreb..

Roko Mišetić

INFLUENCE OF FORCED MIGRATIONS ON THE CHANGE OF BIOLOGICAL POPULATION STRUCTURE – EXAMPLE OF THE SISAČKO-MOSLAVINA COUNTY

SUMMARY

The essay analyzes the influence of forced migration on the change in age structure of a population based on the example of the Sisak-Moslavina county, half of which was occupied during the Homeland war (1951–1995). The purpose of the essay is to show the crucial influence of forced migration on the biological make-up of the population. For that purpose, a comparative data analysis of the age-gender population structure was carried out, based on the census of 1991 and 2001 and some additional sources (data base of the Committee for dispelled persons, returnees and refugees of the Ministry of Public Works, Reconstruction and Building). The analysis has shown that forced migrations during the Homeland war were of the greatest and most decisive influence, not only in terms of demographic shifts, but on the biological structure of the population as well. This can clearly be seen in the drastic worsening of the age structure of the population of the Sisak-Moslavina county, establishing a trend which seems to further the process of depopulation in that area.

KEY WORDS: forced migrations, population, biological population structure, the Sisak-Moslavina county

Roko Mišetić

INFLUENCE DES MIGRATIONS FORCÉES SUR LA TRANSFORMATION DE LA COMPOSITION BIOLOGIQUE DE LA POPULATION: L'EXEMPLE DE LA PRÉFECTURE DE SISAK-MOSLAVINA

RÉSUMÉ

Cet article analyse l'influence des migrations forcées sur la transformation de la structure des âges de la population d'après l'exemple de la préfecture de Sisak-Moslavina. Plus de la moitié de la superficie de cette préfecture a subi l'occupation pendant la guerre en ex-Yougoslavie (1991-1995). L'objectif de cet article est de montrer l'influence décisive des migrations forcées sur l'évolution négative de la composition biologique de la population. Pour ce faire, l'auteur fait une analyse comparative des données sur la structure des âges par sexe de la population à partir des résultats des recensements de 1991 et 2001, et d'autres sources (Base de données du Bureau d'aide aux personnes déplacées, rapatriés et réfugiés du Ministère des Travaux publics, de la reconstruction et de la construction). Les analyses confirment que les migrations forcées survenues au cours de la guerre en ex-Yougoslavie ont eu une influence décisive, la plus forte jusqu'à présent, tant sur l'évolution démographique négative globale que sur la composition biologique de la population, ce qui apparaît nettement dans la forte dégradation de la pyramide des âges dans la préfecture sous étude, laissant prévoir une continuation de la dépopulation de cette zone.

MOTS CLES: migrations forcées, population, structure biologique de la population, préfecture de Sisak-Moslavina